

Отд. **V**
16455

Издательскій Комитетъ Харьковскаго
Общества распространія въ народѣ
грамотности.



89

НЕ ВИДАЕТСЯ

Бібліотека

М. КОМАНДОВА

№ 9875
1675



9/1
28

ЗЪ ДАВНИХЪ ЧАСИВЪ.

Про гетьмана Богдана Хмельницького.

Ивана Левицького.

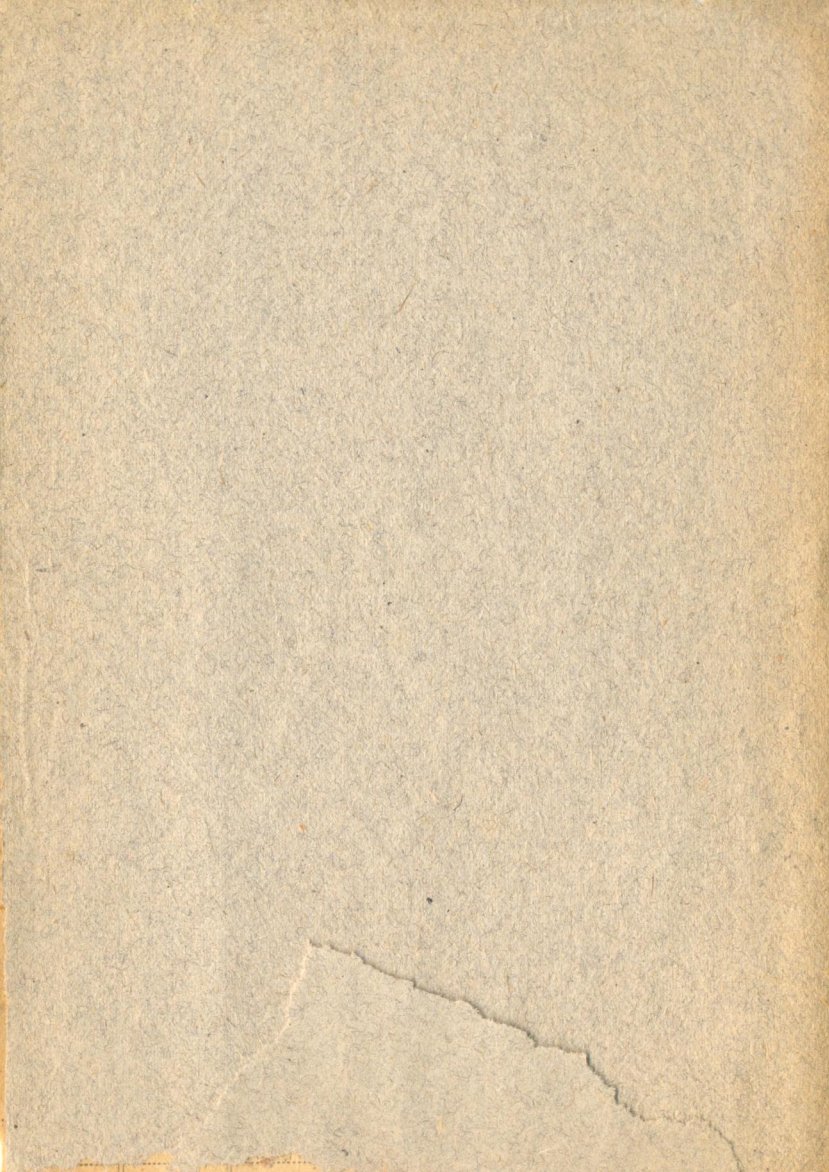


ХАРЬКОВЪ.

Паровая типографія И. М. Варшавчика, Николаевская улица, № 3.

1902.

1675



СВЯТОЙ
а духовенств
ской академіи св.



36

1750

V

16455

Бібліотека
М. КОМАРОВА

№



ЗЪ ДАВНИХЪ ЧАСИВЪ.

Рикъ тысяча шістьсотъ сорокъ дев'ятий бувъ дуже славний для Хмельницького и для цілої України. Козацьке військо, розбивши поляківъ на Жовтихъ водахъ, пидъ Корсунемъ та пидъ Пилявою въ Подольщини, зъ честю й славою верталось до дому. Ни одного жыда не було на України. Про ти часы склавъ на-ридь писню:

Та не буде краще, та не буде
лучше, якъ у насъ на Вкраини:

Де не мае ляха, не мае жыда, не
буде измины.

Письля нового року Хмельницький прыбувъ до Кыва. Въ Кыви дзвонили въ дзвонъ, стріляли зъ гарматъ. Гелыка сыла народа вийшла на прывытання Хмельницького. Зъ цілою козацькою старшиною Богданъ вйхавъ въ Кывъ черезъ давни „золоти ворота“ князя Ярослава. Коло церкви святої Софії стрілы його мытрополыть та духовенство, а студенти кыво-могилянської академії сьпивали йому вірши.

Зъ Кыва Хмельныцькый пойихавъ до Перяслава; сюды почалы прыбуваты до його послы зъ сусидныхъ державъ. Туреччына, Молдавія, Волохы, Угры и Московщина прислали до його своихъ посливъ: вони запобигали въ його ласкы, бо знали, що въ його рукахъ була сыла; вони сподивалысь, що винъ, може, незабаромъ стане гетьманомъ самостійной украинської державы. Турецькый султанъ, Магометъ четвертый, приславъ до Хмельныцького посла, Агу-Османа, для переговоривъ. Хмельныцькый просывъ туркивъ, щобъ вони дали йому помичъ протывъ Польщи, а за те обичавъ платыты туркамъ гришмы що-року, якъ Украина стане самостійною державою, ще й виддаты туркамъ частыну Польщи по Люблынь. Молдавський господарь Лупула боявся своихъ боярь и просывъ у Хмельныцького вйська соби до помощи. Хмельныцькый пославъ въ Молдавію свого сына Тymoша. Въ Лупулы была гарна дочка, Олександра, и Богданъ задумавъ высвататы йи за Тymoша.

Семыгородський князь Степанъ Ракочи тежъ приславъ свого посла и обичавъ разомъ зъ козакамы наступыты на Польшу. Писля всихъ прыйихавъ и московський посоль Унковський и привизъ Богданови видъ царя дары. Тилько ще не було посливъ зъ Польщи. Хмельныцькому дуже хотилось, щобъ чужоземни послы

побачылы, якъ горди польски паны просытумуть ласкы й мыра въ козакивъ, которыхъ перднише малы ни за що. Ще въ другій половыни сичня король выславъ зъ Варшавы посливъ зъ бунчукомъ, патерыцею *) и гетьманською булавою для Хмельныцького. Булаву визъ старый воевода Адамъ Кысиль, князь Четвертынскій, и ыньши польски паны. Воны дойихалы до ричкы Случи на Волыни и не могли дали йихаты: повстання не вгамувалось ще; наридъ по Украини не перестававъ роботы свое дило проты полякивъ. Хмельныцькый пославъ полковныка Тышу зъ козакамы, щобъ вони провели посливъ и оборонылы йихъ одъ народа. Въ пятныцю, девятого лютого (февраля) прыйихалы послы до Переяслава. Хмельныцькый зъ полковныкамы выйихавъ вытаты йихъ за мисто. Передъ нымъ несли бунчуки и червону запорозську коругву: цимъ винъ хотивъ подражныты польскихъ посливъ, натякнувши, що винъ и безъ королевской ласкы давно вже выбраный за гетьмана козакамы й народомъ. Винъ знавъ, що паны везуть йому гетьманську булаву. Польски послы выйихалы въ мисто и заразъ пойихалы на обидъ до Хмельныцького. Тамъ вони застали чужоземськихъ посливъ. Щобъ покенкуваты трохи зъ панивъ,

*) Патерыця зъ кинськимъ довгимъ волосомъ зверху.

Хмельницький оповистывъ йимъ, що буде прыймать видъ ныхъ королівську грамоту и гетьманську булаву на майдани. Йому хотилось насмїятись зъ ныхъ передъ чужоземськымы послами и передъ народомъ. Паны образылись, але мусили корытись. Десятого лютого въ 12 години, опивдни, Хмельницький зъ церемонією вийшовъ на майданъ. На йому була дуже дорога шуба зъ соболивъ, крыта гарною дорогою матерією. Гетьманъ бувъ прикритый бунчукамы. Кругомъ його стоялы полковныкы зъ своїмы булавамы и вся козацька старшина. Козаки й народъ занялы майданы, вулицы, обсылы покривли на хатахъ. Тутъ стоялы й чужоземськы послы. Якъ вийшлы королівськы послы, козаки загралы на трубахъ та на бубнахъ. Кысиль, православный и украинець, приступывъ до Хмельницького и державъ въ одній руци королівську грамоту, а въ другій гетьманську булаву, обсыпану дорогымы діяментамы. „Його сьвітлїсть, найяснїйшій король“, — почавъ Кысиль, — „посылае ясновельможному панови гетьманови и всьому запорозькому війську свою королівську ласку“. Тоди Кысиль подавъ Хмельницькому грамоту на гетьманство и булаву, — а другой польскій посолъ — червону корогву зъ билимъ орломъ. Хмельницький взявъ те все и подякувавъ. Грамоту голосно прочыталы народови. Народъ закрычавъ: „на що вы, Ляхы,

принесли намъ ти пяцькы? Знаемо васъ! Хотите зновъ насъ приборкаты въ неволю“. Полковникъ Джеджалыкъ выступивъ на середичу и промовывъ: „Хочете насъ зновъ пійматы, щобъ мы зновъ надили панське ярмо? Нехай злызнуть ваши солодки дары! Майте вы соби свою Польщу, а Украина нехай зостанецця намъ, козакамъ“. Писля церемоніи Хмельныцький запросивъ посливъ до себе на обидъ. За обидомъ почалася розмова про недавню колотнечу зъ поляками. Хмельныцький грывавъ на панивъ и домагався, щобъ йому выддали Чаплинського и покаралы князя Еремію Вышневецького, запеклого ворога козакивъ. Винъ нарикавъ, що и въ той навить часъ Радзывиль и ыньши паны нападалы на украинськи миста и выризувалы людей.

Такъ выталы козаки польскихъ панивъ. Ничого було й думаты про мыръ. Кысиль просивъ до себе Хмельныцького на обидъ на другой день. Хмельныцький зъ полковныками прыйихавъ до його ажъ ввечери. Почалася зновъ непрємна та нелюба розмова. Поглузувавши зъ ляхивъ, Хмельныцький вернувся до дому. Другого дня Кысиль пославъ свого свояка, князя Четвертынського, тежъ православного и родомъ украинця, спытаты Хмельныцького, колы почнуцця переговоры. „Завтра буде справа и росправа“, — сказавъ Хмельныцький, — „бо я

саме теперъ угорського посла выряжаю. А вамъ скажу просто, що съ вашои комисиіи ничего не буде. Война почнецьця черезъ тры або чотыри тыжни. Переверну васъ, всихъ ляхивъ, до горы ногамы и потопчу такъ, що опынытесъ пидъ моими ногами, ще й турецькому цареви въ неволю виддамъ. Я хочъ соби мала людына, але мени такъ Богъ давъ, що я теперъ йедыновладный самодержецъ украинський. Зъ тымъ и йдить. Завтра буде справа й росправа“.

Двадцать третёго лютого Кысиль зновъ пишовъ до Хмельныцького и почавъ йому говорыты про переговоры. Хмельныцькый видповивъ йому: „Шкода й говорыты! Бувъ часъ говорыты, колы паны ганялы мене по Днипру и за Днипромъ, и якъ я бувъ ляхивъ и на Жовтыхъ водахъ, и пидъ Корсуномъ, и пидъ Плявою. Теперъ я вже доказавъ те, про що и не мыслывъ; докажу ще й те, що замыслывъ. Выбью зъ лядьської неволи цилый руськый народъ. Двисти, трыста тысячъ вйська буду маты. Орда стоять на готови. Доволи буде мини земли по мисто Холмъ, по Львивъ та по Галычъ. А ставшы надъ Выслою, скажу ляхамъ: „сидить, ляхы! мовчить, ляхы!“ Не зистанецьця ни одного польского князя, ни шляхтыча на Украины“.

Промовляючи ти слова, Хмельныцькый зскакувавъ зъ мисця, тупотивъ ногамы, скубъ себе

за волозся. Польськи послы здеревенилы, слушаючи ти слова.

Писля такой мовы, польськи послы пишли до дому. Хмельныцькый не звеливъ ихъ пускаты до себе, и вони стали боятысь, щобъ ихъ не згубылы зъ свита. Але вони впросылы Выговського, щобъ винъ встоювавъ за ихъ передъ гетьманомъ. Хмельныцькый зновъ покликавъ ихъ до себе и вытягнувъ зпидъ кылыма, що нымъ бувъ застеляный стиль, лысть. Тамъ були напысани постановы згоды зъ Польщею: а мижъ ыншымы постановамы, щобъ запорозьське вйсько на цилій Руси—Украини мало свои давни вольности, щобъ жыдивъ выгнаты зъ усїей Украины, щобъ козацькый гетьманъ державъ справу тилько зъ королемъ, а не зъ панамы; щобъ на Украини и Вилій Руси воеводамы та каштелянамы було настановляно тильки украиньцывъ православной виры; щобъ кыивськый мытрополыть мавъ перше місце писля католыцького мытрополыта въ варшавському сенати и т. ын. Послы прочыталы постановы и тилько плечыма здвыгнулы. Писля такихъ переговоривъ та умовъ комысары, чы послы, выйихалы зъ Перяслава. Вони казала, що Хмельныцького полковныкы сычала та шыпила на полякывъ, неначе гадюкы, и зналы, що не буде мыра мижъ полякамы й козакамы.

Въ той часъ, якъ польськи послы йиздылы на переговори про умовы мыра до Переяслава, Янъ Казимиръ коронувався въ Кракови на польського короля и зимою въ сични (январі) зибравъ сеймъ. Сеймъ постановивъ зібраты вѣйсько и послаты його на Волинь протывъ козацкихъ загонивъ. Десять тысячъ польського шляхецького вѣйска пішло на Волинь и стало пидъ Константыновомъ, козацки загоны лютували на Волини, якъ и переднише. Ватажокъ Гарасько взявъ Острогъ, вирізавъ чотыриста жыдивъ та ляхивъ и прогнавъ зъ Острога дидычку, унуку славного князя и щырого украинця Константына Острожського, Анну-Алойзу, котра вже сполячылась и прыгноблювала православныхъ русынивъ. Кривоносенко збунтувавъ Полисся. Третій козацкій ватажокъ, Донецъ, завоювавъ Заславль. Польське вѣйсько ходыло зпидъ Константынова загонамы, чы ватагами, и розбивало козакивъ. Полякы взяли Звягель на Волини и вирізали всихъ украинцевъ, потимъ взяли Баръ на Подоли, напали на Шаргородъ и вирізали православныхъ украинцевъ въ Гусятини. Вертаючысь до Варшавы, Кысиль зайхавъ въ свою маєтність, въ волинське село Гушу. Шістьсотъ козакивъ ввирвалось въ Гушу, и Кысиль ледви втикъ видъ нихъ. Такой то бувъ той муръ мижъ поляками й козаками, про ко-

трый хлопоталысь польськи послы въ Пере-
яслави.

Весною Хмельныцкый розиславъ лысты по
цилій Руси-Украини и заклыкавъ всехъ вста-
ваты на Польшу. Гетьманська столица Чыгы-
рынъ нибы запыла людмы. Селяне й ми-
щане кыдалы все и сходылысь до Хмельниць-
кого, села и хуторы стоялы порожни. Ми-
щане, шевци, кравци, пывовары, тесли—все
збигалысь въ казацкый станъ. Навить уряд-
ныкы зъ мистъ, радци та вѣйты обстрыгали
соби бороды, запускалы вусы по-козацкы и
приставалы до козакивъ. Тилько диды, жинкы,
дивчата та каликы zostавалысь дома. Хмель-
ныцкый роздѣливъ усю Украину на полкы,
буцимъ-то якъ теперешни губерни, або повиты.
Кожный полкъ звався по найбильшему мисту
въ полку, на-прикладъ, чыгырынскый, чер-
каскый, полтавскый, черныговскый. Кож-
ный полкъ дѣлился на сотни. Сотни стоялы
по селахъ, и въ тыхъ сотняхъ часомъ було
по тысячи або й бильше козакивъ. Сотни дѣ-
лылысь на курени, де було по кильки десят-
кивъ козакивъ. На пивдни козаччина захоп-
лювала й займала земли до Бессарабіи и до
Акерману на Днистровимъ лымани, на пив-
ночи полкы обіймалы земли по Гомель и Дро-
нынъ въ Могылевскій губерніи на Билій Руси, а
Овруцъскый полкъ вгонывсь далеко въ Мынське

полился. Найвыща власть на Украины була теперь въ гетьманських рукахъ. Кругомъ його стояла старшына: обозный, що державъ въ своихъ рукахъ гарматы, осаулъ, черезъ которого гетьманъ посылавъ приказы, писарь, хорунжий, що державъ въ рукахъ вѣйськови корогвы. Надъ кожнымъ полкомъ бувъ настановлений полковникъ, и въ його полку була така сама старшына, якъ и коло гетьмана. Всѣхъ начальныкѣвъ и самого гетьмана выбирала и скидала, „козацька рада“. Але за часѣвъ гетьмана Хмельницкого въ „Ради“ мавъ спилъ весь народъ, бо тоди и козаки й народъ малы право выбираты и скидаты старшыну й гетьмана.

Въ той часъ польське вѣйсько готувалось до битвы зъ козаками. Король Янъ Казимиръ настановѣвъ за приводця вѣйска пана Фирлея. Князь Еремѣя Вышневецкый зновъ образився и покинувъ польське вѣйсько, але якъ прочувъ про страшну силу Хмельницкого, то самъ прѣйхавъ и ставъ пидъ рукою Фирлея. Полякы выбрали на Волини для битвы зъ козаками Збаражъ и стали пидъ мѣстомъ. На гори стоявъ мѣцный замокъ, пидъ горою було мѣсто, обкопане ровомъ. Полякы стали пидъ Збаражемъ и почали окопуватысь окопомъ и насыпаты валы.

Хмельницкый выступѣвъ зъ Чыгырына и помалу йшовъ на Волинь. До його прѣйшовъ

на-помичъ крымскый ханъ Исламъ-Гирей зъ тагарамы и навивъ зъ собою крымскыхъ татаръ въ кожухахъ, вывернутыхъ наверхъ вовною. Прийшлы на-помичъ козакамъ и донськи козаки—та навить зъ Кавказьскыхъ гиръ черкесы зъ чупрынамы, позакручуваными за ухо по-украинськы; Турецкый султанъ приславъ Хмельныцькому шистъ тысячъ туркивъ; кожный, хто хотивъ, пристававъ до козакивъ и не просивъ платы, бо кожный знавъ, що пожывыцьця видъ багатыхъ панивъ. Хмельныцького вйсько було вельке. Полякы, почувшы пидъ Збаражемъ, що на ихъ йде така страшна сила, зъ переляку й поопускалы руки.

Двадцять восьмого червця (іюня), передъ самымъ св. Петромъ, полякы сподивалысь козакивъ пидъ Збаражемъ що—годывы, а окопы были ще неготови. На св. Петра, въ п'ятницю Фирлей выславъ выгладаты на розвидкы загонъ Сиракивьського. Тилько що винъ далеко одъйихавъ одъ окопивъ, якъ проты йёго на зустрічъ почала йты велька сила татаръ. Загонъ Сиракивьскаго почавъ втикаты. Татары догналы його и розбылы до-чиста. Сиракивьскый ледве втикъ до Збаража—и сказавъ, що Хмельныцькый от-отъ незабаромъ буде пидъ Збаражемъ. Якъ на то те-жъ середъ ясного неба десь взялася маленька хмарка; блиснула блискавка, вдаривъ гримъ, потрапивъ въ ко-

рогву, що стояла коло намета самого Фирлея, и розбывъ держално. Це здалося для всихъ недобрымъ знакомъ. Коли це одразу піднялася курява; полякы почулы страшный крыкъ та галасъ и побачылы татаръ. Окопы булы неготови. Паны позакачувалы оксамитови рукава своихъ дорогыхъ кунтушивъ, кынулысь до заступивъ и копалы цилу ничъ, а все-такы не окопалысь навкругы. Зъ одного боку, де бувъ ставокъ, окопивъ зовсимъ не було. Ажъ тутъ насунулы, якъ ти хмары, й козаки. Хмельныцький, глянувшы, що окопы не доведены до кинця, промовывъ: „справымо жъ теперъ бенкетъ ляхамъ“.

Заразъ писля Петра почалыся переднише за войну герцы: козаки й полякы выхвачувалысь на коняхъ и былыся подекуды поодиноко. Въ недилю, першого лыпця (іюля), Хмельныцький пустывъ на те мисце, де не було окопивъ, татаръ та казакывъ. Полякы попередудтуслы й одбылы йихъ; але козаки вдарылы разомъ зъ трыдцаты гармать, а татары посыпалы на йихъ стриламы, и воны мусилы повернутысь за окопы. Въ понедилокъ, другого лыпця, Хмельныцький пославъ гадяцького полковныка Бурлая зъ полкомъ до ставка, де не було окопивъ. Смыливо напавъ Бурлай на польську и на угорську пихоту. Винъ плававъ по Чорнимъ мори, завсювавъ Сынопъ, завдававъ страху тур-

камъ въ Царгороди. Смиливо Бурлай загнався въ самый польскый обозъ. Полякы перелякались и крикнулы на Фирлея, що йимъ не можна бытысь зъ такою сылою, и що треба втикаты до Збаража въ замокъ. Одынъ князь Еремія Вышневецкый, Лубенскый дидычъ, не боявся. Гризно винъ крикнувъ на полохлывыхъ паивъ, и воны прытыхлы, „За мною, браты, кому смерть любя!“ крикнувъ винъ и кынувся на Бурлая. Козаки подалысь до ставка. Багато ихъ потонуло; загынувъ и Бурлай. Морозенко кынувся помагаты Гадачанамъ; але його видбылы: винъ самъ ледви всыдивъ на кони и трохи не попался въ полонъ, въ неволю. Хмельныцкый побачывъ, що не визьме польского стана нападомъ, и постановывъ соби обступыты його навкругы, быты зъ гармать и заморыты голодомъ. За одну ничъ козаки насыпалы кругомъ польского стану валь, высый одъ польского, и поставылы на йому гарматы.

Рано третього лыпця козаки вдарылы зъ гармать зъ валивъ просто въ польскый станъ. Тоди полякы побачылы, що воны дуже шыроко розтяглы окопы, и другого дня окопалысь другимъ окопомъ, багато вузчымъ, выгналы за окопы непотрибни кони, а сами рушылы за ти нови окопы. Тилько що воны ввійшлы за нови окопы, козаки кынулысь за ными вслидъ

и насыпали ще высче окопы та й зновъ почали быты зъ гармать въ полякивъ. Поляки насыпали свои валы ще бильше, а козаки и соби насыпали такой высокый валъ, що зъ його можна було влучыты кулею собаку въ польськыхъ окопахъ. День и ничъ козаки сма-лылы зъ гармать на полякивъ. Кули сыпалысь, неначе грядъ. Паны розибралы свои шатры, прикрылысь корогвами, потимъ, якъ ничего не помогало, почали обкопуваты себе и коней. Кожный панъ выкопавъ соби яму тай сыдивъ въ ней, якъ крить у нори. Тоди поляки обкопалысь третій разъ ще тиснишымы окопами, вже пидъ самымъ мистомъ; але, якъ тилько вони рушылы зъ мисця, щобъ сховатыся за новыми окопами, козаки кинулысь на заднихъ и побылы велику сылу полякивъ. Черезъ тры годыни козаки и соби вже насыпали такой высокый валъ, що, якъ тилько котрый панъ высочувавъ голову зъ свои норы, козаки за-разъ стрелялы въ його. Козаки зовсимъ закопалы полякивъ и мисто Збаражъ. Щобъ швыдче забраты полякивъ, Хмельныцкый казавъ конаты пидъ землю велики норы, чы печеры, попидъ валамы въ саму середину польського стану. Поляки побачылы, що козаки чогось пересталы стреляты зъ валивъ, и догадалысь: вони ставылы на земли мыскы зъ водою и клалы бубны. Въ декотрыхъ мисцяхъ бубны

гудили, а вода въ мыскахъ ворухылась хвлямы. Полякы догадалысь, почалы и соби копаты пещеры насупроты козакивъ та й здыбалысь зъ нмы пидъ землею. Тамъ въ темныхъ порахъ былысь козаки съ поляками, наче въ пекли.

На лыхо панамъ въ ихъ мисти повыходылы вся харчъ та поживокъ. Привезты черезъ козацькый станъ не можна було ни за що въ сьвити. Паны почалы йисты коней. Колы не стало коней, вони збыралы и йилы здохлятыну зъ тыхъ коней, що булы постреляни. Жовниры збыралы йимъ въ мисти котивъ, собакъ и мышей, а якъ пойилы й це добро, то здыралы зъ возивъ шкуры, краялы на шматочки чоботы, розмочувалы еъ води и йилы. Декотри грызлы зубамы спеклу землю. Козаки наклады въ воду трупивъ, и паны мусилы пыты воду зъ сукровицею. Настала литня спека. Трупы гнылы и смердили: ихъ не було куды вывозыты, не було де ховаты. Козаки и селяне ще надто глузувалы зъ панивъ, одпочываючы на валахъ: „а колы вы панове, будете одбираты чыншъ на Украини?“ крычалы селяне, „отъ вже рикъ минувъ, якъ мы вамъ ничого не платылы, чомъ оце вы не загадуєте намъ на яку пацьщину? Годи вамъ вже держатысь! Тилько дурно контуши поныщылы та сорочки подерлы, по шанцяхъ лазючы.

Того вамъ паробылы рижни здырства, якъ оте очкове, панщына, та сухомельщина. Отъ теперъ козаки добре вамъ заграли въ дудку!“

Паны побачылы, що йимъ доведецця пропасти, почалы просыты у козакивъ мыра. Вышневецький выйижджавъ зъ окопивъ и переговорювався зъ ханомъ. Кысилъ зъ панамы прыйижджавъ до Хмельныцького. Хмельныцький домагався, щобъ йому выддалы Вышневецького, Конецьпольского и ыншихъ панивъ, и щобъ границею мижъ Польшею й Украиною була ричка Высла. Паны не згодылысь и дали одповідь, що не мають права безъ короля оддилювать Хмельныцькому границу. Ханъ Исламъ Гирей розсердився, довго стоячы пидъ Збаражемъ, поклыкавъ Хмельныцького и сказавъ йому: „якъ ты за три дни не заберешь полякивъ, то доведецця тобі дорого выкуповуватысь. Ты обицявъ заселыты мини Крымъ ляхамы, заселышь ты його своимы козакамы“. Хмельныцький выйихавъ до козакивъ и казавъ йимъ лагодытысь до прыступу. Попередъ усього винъ казавъ до дрючкивъ попрывьязуваты полякивъ, забраныхъ въ полонъ, и начепляты йимъ на шыи мишкивъ зъ землею, щобъ ихъ не брала куля. Потимъ ихъ поставылы рядкамы, ще й пидганялы ззаду нагайкамы, За ными выступылы козаки зъ

драбынамы, крючками и ланцюгами... Вже козаки перелизлы въ декотрыхъ мисьцяхъ черезъ окопы и ризалы панивъ. Въ польськимъ стани бувъ такий дымъ, що одынъ полякъ не бачивъ другого. Паны закрычали: „не можна намъ довше держатысь. Кыньмо гарматы въ замку, покыньмо два полкы, а сами втикаймо!“ „Кудыжъ вы втичете!“ сказавъ Вышневецький, сьміючысь: „хыба причепите крыла соби и конямъ та перелетите черезъ козацький станъ. Будемо бытысь до останку!“ крикнувъ Вышневецький и кынувся на козаківъ, перескочивъ черезъ окопы и розигнавъ селянъ.

Другого дня козаки зновъ полизлы по драбынахъ на валы, были панивъ и вытягалы гаками на валъ возы зъ польського стану. Вже паны почалы гриматы на Вышневецького за те, що винъ не дававъ ймъ ни втикаты, ни виддатысь козакамъ, та ще й дуривъ, що король швидко прыйде на помычъ. Князь Еремія сидивъ зъ панами въ намети, думавъ, думавъ и ничего не выдумавъ. Паны побачылы, що вже настала йихъ остатня година. Колы це одразу прылетила стриля, нибы одъ козацького стану, и впала передъ ногами Вышневецького. На стрили стремивъ паперецъ, а на нѣму було написано: „Я полякъ, хочъ мушу поневоли служыты Хмельныцькому, даю вамъ звистку, браты поляки, що король вашъ за

пять миль зъ выдциль йде зъ великымъ вѣйськомъ; ждять и сподивайтесь короля!“ Ту штуку выгадавъ самъ такы Вышневецькый. Винъ звеливъ одному своему прятелеви пустыты стрилу мижъ панивъ. Паны дѣйсно повирылы и почалы ждаты та сподиватысь одъ короля вѣйска на помичъ. Самъ Вышневецькый ничего не знавъ про короля и його вѣйско. Коли вистка за те, що польськый король вже недалеко, рознеслась по обози, оповистывъ Вышневецькый, що дасть велику награду тому, хто перейде черезъ козацькый станъ и дасть знаты про усе королеви. Знайшовся шляхтычъ Стомкивськый. Йому дали лыть до короля, въ котримъ просылы, щобъ перебувавъ зъ вѣйськомъ до Збаража, якъ найшвыдчѣ!. Одынадцятого серпня, въ спасивку, Стомкивскый перебрався за украинського селянына и вночи сивъ на човенъ, переплывъ ставокъ, и якъ козаки покотомъ спалы, рачки перелизъ черезъ козацькый станъ. Якъ стало свитаты, винъ зализъ въ очереть на болоти и сидивъ тамъ цилый день. Другои ночи бурьянами видѣйшовъ далеко, побигъ черезъ села, и побувъ до мистечка Топоривъ, коло Бродивъ въ Галычини, де въ той часъ стоявъ Янъ Казимиръ.

Въ той часъ, якъ козаки былысь зъ поляками пидъ Збаражемъ, король Янъ Казимиръ давъ загадъ панамъ збиратыся у вѣйско. Кож-

ный панъ выйижджавъ на вѣйну зъ килькома служныкамы на коняхъ; за нымъ йихавъ визъ, повный харчи: сухаривъ, шышокъ, оцту, горилки. Тамъ лежалы дорогой посудъ и всяка зброя, а було разомъ зъ тымъ казанокъ, сокрыра, лопата и все, що потрібно для вѣйны. Селяне тоди не одбувалы службы въ вѣйську, а тилькы робылы паныщину. Пышно выйихавъ король зъ столыци, але на выйизди пидъ нымъ спиткнувся кинь. Все сказали, що то поганный знакъ. Королева була дуже смутна, выпроводжуючы въ дорогу короля. Король выйихавъ до Люблына и цили два тыжни ждавъ панського вѣйська. Паны сбиралысь помалу. Письля Петра рушивъ король въ дорогу и тоди вперше почувъ, що вже крымскій ханъ прыйшовъ на Украину и приставъ до Хмельныцького. Але де тоди бувъ козацькый и татарскый станъ, того винъ заразъ не знавъ; винъ йшовъ та все оглядався на все боки, чы не нападуть на його казаки й татары. Не разъ и не два винъ посылавъ посланцивъ на розвидыны, а вони назадъ не верталысь: мабуть, йихъ ловылы казаки та вбывалы. Король розпытувавъ селянъ, але ти не казалы йому зумысне ничого. „Ти Украинци то теперъ загаломъ повстанци!“ промовивъ король и все помалу йшовъ упередъ, щобъ до його встыгла пристаты шляхта. Замість Збаража, король повернувъ на Золочивъ.

Сюды привизъ Стомкивський королеви лысть одъ Вышневецького. Якъ на лыхо, лито 1649 року було дуже дощаве й мокре. Цилий мисяць лывцемъ лылы дощи, якъ зъ видра. Вozy грузлы въ болоти та бакаяхъ по дорогамъ; рики розлылыся, що повиддя: позносыло мосты, позатоплювало гребли. Выйська скарбоваго въ короля зосталось небагато. „Посполите вйсько“ у самихъ панивъ дидычивъ та дрыбнишой пляхты сходылось до короля дяво, помаленьку, наздоганяючы короля въ походи та прыстаючы до королівського вйська. На лихо полякамъ воны йшли впередъ, нибы десъ на мори плывлы, не видаючы гараздъ, де знайдуть казацьке вйсько и стыкнуцьця зъ нымъ. Украинськи селяне по всехъ селахъ хочъ и добре про те знали, де стоять козаки, та не казали полякамъ.

Тимъ часомъ Богданъ Хмельныцький, довидавшысь пидъ Збаражемъ, що король посовуецця зъ вйскомъ усе блыжче та блыжче, покынувъ частку свого пишого вйська въ окопахъ пидъ Збаражемъ, щобъ воны стерегли полякивъ въ ихъ окопахъ, а самъ зъ кивнымъ казацькымъ вйскомъ та зъ татарами и ихъ приводцемъ ханомъ Исламъ-Гиреемъ выступывъ просто до Зборова. Ханъ выступывъ, маючи на думци dokonешне взяты короля Яна-

Казымира въ полонѣ и потимъ злупыты зъ полякивъ великый выкупъ за його.

Ливоручъ одъ миста Зборова на Волыни бувъ густый дубовый лисъ, що заслонявъ выгядъ одъ миста на далеку лучану мисцыну. Хмельныцькый повивъ туды своихъ козакивъ и татаръ и засивъ у лиси. Козацьке вѣйсько стояло за мылю одъ польского обозу, и полякы навѣтъ не заздривали цѣого. Черезъ мисто Зборовъ текла самовылка одъ ричкы Стрыны. Польске вѣйсько стояло по правому йїи боци и налагодылось перевозытись на ливый бикъ. Тоди Хмельныцькый покынувъ частку татарського вѣйска по ливый бикъ ричкы, а другу частку вкупи съ казакамы перевивъ на правый бикъ. Винъ ждавъ, помы польське вѣйсько стане перевозытись черезъ ричку, и тоди саме напасты на йихъ зъ обохъ бокивъ. Поставывшы вѣйсько на-поготови и зибравшы старшыну, винъ выступывъ впередъ и передъ лавами козакивъ промовывъ таку промову:

„Молодци! батькы й браты й диты простягають до васъ рукою и благають васъ вызволыты йихъ зъ фараоныцького лядського ярма. Души замордованныхъ ляхами благають про помсту за йихъ кровь та муки. Але не зважуйтесь пидняты убыйвыцькою руки на йѣго мылость-короля! Мы вагаемо проты панивъ, на-

шихъ гнобытелихъ, котри направили його проты насъ“.

Було це въ серпни на передодни католицької Цершой Пречистой. Король перевизся черезъ ричку до костёла, слухавъ службу Божу й запрычастивсь. Ксёндзы исповидали загаломъ вйсько. Король сказавъ до вйська промову. Якъ винъ скинчавъ свою промову, одынъ панъ прыбигъ и оновистивъ, що бачивъ недалечко татарський загинъ. Короля це дуже стурбувало.

Въ недилю вранци полякы начали переходыты по двохъ мостахъ, що впереддёнъ были зроблени на швыдку руку на ричци. Мосты были вузьки. Вйсько ростяглось. Козаки зъ лиса бачили усе дочыста. Самъ Хмельницький влизъ на высоке дерево и кмитивъ по мостахъ и за усимъ. Полякы не хапались переходыты. Паны, перейшовшы черезъ мистъ, ще й посидали обидаты. Було це вже опивъ-дни саме на половыни переходу вйська.

Колы саме въ той часъ татары выскочыли зъ лиса и напали на задню половыну вйська. Въ Зборови православни мищане задзвонили въ дзвоны, бо были въ змови зъ козаками; козаки й татары по обыдва боки рички несподивано напали на польське вйсько, зъ страшнымъ гукомъ та галасомъ. Слугы зъ переляку

повтикалы и покидылы хуры на мосту, такъ що полякамъ не можно було рушытысь, щобъ перехопытысь черезъ мосты и скупытысь докупы. Надвори були мряка, сніота и туманъ. Почалась страшна ризанына. Шляхтычи падали, якъ скошена трава; кинне вїйсько почало тикаты. Пихоту козаки шаткували, якъ капусту. Король зъ обозомъ стоявъ оддаликъ и посылавъ зъ свого вїйська загоны на пидмогу. Але козаки вылуцилы йихъ одинъ по одному; цилы полкы шляхты були вырубаны въ пень. Загинуло й багато панивъ значныхъ православної виры.

Поклалы свои головы й цилы полкы православної галыцько-руської львивської и перемыської шляхты, котра вкупи зъ ворогами былась протывъ своей Украины! На пивъ мыли все поле и болотяни луки та мочари були засіяни панськимъ трупомъ. Кровъ текла рикамы; одныхъ панивъ, окримъ слугъ та челядынцивъ, полягло пять тысячъ, ввесь скарбъ, вси гарматы и возы забрали козаки й татары.

Побывшы одну половину вїйська, козаки кынулысь на другу. Друга половина польского вїйська вже перейшла черезъ ричку, поламала мосты и стала въ лавы. Але Хмельныцький ще переднише пославъ за ричку татаръ. Не встыгли полякы оглянутысь, а на йихъ нале-

тилы татары и вдарылы зъ одного боку. Густымы лавамы зъ дыкымъ крыкомъ кынулысь на йихъ татары, а за нымы зъ лиса посыпалысь козаки. Трычи поддавалось польське вйсько и трычи выправлялось. Бувъ дощъ; вже давно задощилося, то черезъ те стоявъ туманъ. Татары кынулысь въ середину польського вйська и змишалы його такъ, що непрытомни полякы были одынъ другого. Не встоялы полякы и почалы втикаты. Король надлетивъ зъ своего обоза конемъ насупроты йихъ, махавъ шаблею, самъ хапавъ за уздечкы и повертавъ назадъ, вмовлявъ та крычавъ, що вбѣ своею властною рукою того, хто наважыцца втикаты; але те ничего не помагало. Татары лизлы сьлищемъ, настырливо, нибы йимъ хто очы повыколоувавъ. Полякы подалысь назадъ, и тилько смеркомъ пересталы бытысь.

Настала темна ничъ. Страшна та непрыємна була та ничъ и для полякивъ. Все зъ переляку не знали, що діяты. Король и старшына, сыдячы на коняхъ, зъйихалысь на раду. „Мы пропалы!“ заголосыла старшына: „У Хмельныцького певно буде до сто тысячъ самыхъ козакивъ. Намъ треба спасти хочъ короля!“

„Я вмуру отъ-тутечки, а не пійду зъ стану!“ промовывъ король.

Король звелів робити окопи, щоб до сьвіта окопатысь валами. Поляки взялись до окопів. Коли це пішла чутка між жовнирами, що король хоче покинути військо. „Це нас хочуть зрадити та покинути на заріз козакам та татарам!“ крикнули непомирковани пані поляки і покидали заступы. Один литвин розказував, що вже короля нема в стани. А король тільки що приліг на землю, щоб хоч трохи одпочити. Тільки що він почав дрімать, перед ним стояв польський ксьєндз і розповідав, що між військом вже пішла недобра чутка, ніби короля вже нема в обози.

„Коня!“ крикнув король: „Я сам поїду поміж лавами війська і докажу, що я й думки не маю втікати“.

Подали коня. Король сів на його; перед ним несли палаючи смолки, смолоскипы. „Ось ось я! ваш король! схаменицьця! не втікайте! не кдайте мене! Я вас не покину“. У короля крапали по щокам слізи. Вси поляки ущухли, заспокоїлись і знов взяли за лопаты та заступы.

Стало розвиднюватись. Король поставив військо на битву. Зійшло сонце. Татари вдарили на те місце, де не було окопів. Хмельницький розділив козаків на дві частки:

одна вдарила на короля, а друга на мисто. Король казавъ оповистыты козакамъ, що винъ одбирае гетьманство одъ Хмельныцького, а хто прынесе йому Хмельныцького голову, тому винъ заплате десять тысячъ таляривъ. Козаки само-по-соби глузували зъ того оповистыння. Мищане задзвонили въ дзвоны, закидали ровы хворостомъ та хмызомъ и показали козакамъ дорогу до миста; козаки взяли церкву, що стояла зъ краю въ мисти, встягли на ней гарматы и звидтили смалылы въ польський станъ. А тымъ часомъ Хмельныцький кинувся на окопы. Вже на окопахъ стояла козацька корогва. Якъ хвыля воды, козаки шубовснулы въ польський станъ. „Рады Бога, спасайте мене й Польщу!“ кричавъ король до полякивъ. Непрытомни поляки паны стовпылысь зъ корогвами навкругы короля, щобъ його захыстыты, щобъ часомъ козаки не взяли його въ полонъ въ неволю. Козаки розбылы королівську варту и доскочылы до самого короля.

„Згода!“ крикнувъ Хмельныцький до козакивъ и казавъ спынытысь и перестаты бытысь зъ полякамы. Битва стихла и спынылась.... Козаки одступылысь одъ короля. Хмельныцькому не бажалось и не хотилось, щобъ хрыстьянський король пишовъ въ неволю въ Крымъ до бусурманивъ. Ханъ крымський нахвалявся, що визме живцемъ короля въ полонъ, и са-

мо-по-собѣ, ѣ не помылувавъ бы його. Козаки одступылы видѣ польскаго стану.

Писья того до польскаго стану прѣйхавъ татарынъ и привизъ королеви одынъ лысть одъ хана, а другой одъ Хмельныцкаго. И ханъ и Хмельныцкый пысалы до короля, що вони хотять початы зъ поляками переговоры про умову на згоду. Король згодився на це. Опивдни выйхавъ зъ козацкаго стану трубачь и засюрмывъ трычи, подаючи звистку, що тамъ вже ждуть польскыхъ высланцивъ для розмовы. Король пославъ посливъ, и вони переднише за все говорылы зъ татарскымы посламы. Татары жадалы, щобъ полякы заплащылы йимъ ще давно залеглу даныну двисти тысячъ золотыхъ, а потимъ, щобъ згодылысь плащыты йимъ що-року девять—десять тысячъ золотыхъ, и щобъ король вернувъ давни вольности козакамъ.

Хмельныцкый напысавъ зновъ свои постановы для згоды та мыра и пославъ зъ нымы двоухъ полковныкывъ. Полковныкы прѣйшлы въ пышный королівъ наметъ и поклалы передъ ногами короля лысть Хмельныцкаго. Хмельныцкый домагався повной „амнысты“ цеб-то, щобъ простылы козакывъ за повстання, никого не потяглы на будли яку кару та одповидальнисть, щобъ козакамъ вернулы йихъ давни

вольности, щобъ реестрового вѣйска було со-
рокъ тысячъ, и щобъ король оддѣливъ для ко-
закѣвъ граньцю, куды польське вѣйсько навѣть
не мало бѣ права вступаты; щобъ на Украинѣ не
було унїи, жыдивъ и католыцкыхъ ченцивъ
йезуитивъ, щобъ кыивскый митрополыть мавъ
однакове право зъ варшавськымъ и сыдивъ
въ варшавськымъ сейми поручъ зъ нымъ, щобъ
въ Къиви, окримъ шкиль руськихъ, не могло
бути нїякихъ ыншыхъ польскихъ, щобъ на
Украинѣ воеводамы, старостамы и ыншымы
урядныкамы були тилько значни родовити укра-
инци православной виры, а не полякы, и
щобъ Чыгырынське староство було записано по
викъ на дохидъ гетьманської козацької булавы,
якъ засадъ на гетьманське прожиття.

Прочытавшы ти постановы, полякы почали
ажъ прынькаты прыскомъ видъ злосты, що ко-
закы, польськи пиддани, хотять зъ ными годы-
тысь, мовъ незалежни одъ Польщи, самостійни.
Але ниде було дитысь: йимъ хотилось мерщій
вернутысь до-дому, до господы. Король згодився
на ти постановы, умовы, и цей мыръ черезъ
те й зовецьця зборовськымъ мыромъ. Королив-
ська и панська ласка була не велька: козакы
одвоювали соби одъ полякѣвъ ти давни свои
вольности, що вони малы ще зъ давныхъ-да-
вень, ще до унїи. Хмельныцкый присягнувъ
на вирнисть и пидданство королеви и, впавшы

на одно колино передъ королемъ, поцилувавъ його руку: очеvyдячки тоди ще въ його не було думкы одриваты Украину одъ Польщи.

Другого дня полякы и козаки розійшлыся: король зъ вйскомъ пишовъ до Львова, Хмельныцкый и ханъ пишлы до Збаража. Такъ скинчалася вйна пидъ Зборовомъ. Багато було пролыто украинской и польской кровы, а Хмельныцкый мало прыдбавъ добра для Украины. А бувъ саме добрый часть для козакивъ и для Украины, та Хмельныцкый не дійшовъ до кинця. Винъ добре провчывъ польськихъ панивъ, але пожалкувавъ короля, того короля, который вже бувъ однявъ одъ його гетьманство и поклавъ цину за його голову, оцинувавши йи недорого; того короля, що встоювавъ за польськихъ панивъ и за свою Польшу, а не за козакивъ, за украинський народъ и за православну виру. То бувъ добрый, щасливый часть для Украины, який ридко траплявся для неи, побытой лихою долею та злыднями. Хмельныцкый мигъ взяты въ полонъ та неволю короля, котрый бувъ вже въ козацкихъ рукахъ; винъ мигъ зовсимъ одбытысь видъ Польщи, одирваты Украину одъ неи и зробыты йи незалежною й самостійною. Та Хмельныцкый не хотивъ йты такъ далеко. Винъ прысягавъ и кланявся тому, кого перемигъ й побидывъ тоди, якъ йому поклоннылысь до земли побыти вороги

Украины. И Хмельныцький зновъ поклавъ Украину въ домовину на довгий часъ, звидкиль вона була выгулькнула на съвить Божый пидъ Збаражемъ та пидъ Зборовомъ. Хмельныцькому на вищось бувъ потрібный король, хочъ винъ вже обходывся безъ його, а той король для Украины бувъ такъ потрібный, якъ торишній снигъ. Богданъ тоди ще не мавъ на думци одриваты Украину та Билу-Русь одъ Польщи.

Вернувшысь пидъ Збаражъ, Хмельныцький оповистывъ голоднымъ полякамъ про Зборовський миръ. Якъ бы вони посыдили ще три дни, то були бъ повмыралы одъ голоду. Йихъ выпустилы зъ окопивъ. Блиди, замлили, худи, змарнили, ажъ страшни, повыходылы полякы, будимъ жыви мерци, зъ своихъ норъ. Вони йшли и валылысь одъ витру, одынъ вивъ другого попидъ руку. Въ кого бувъ кинъ, той держався за кінськый хвистъ. Все радисно кынулысь на хлибъ та чысту воду... Хмельныцький давъ йимъ королевський лысть, щобъ вони ще заплатылы своиы гришмы татарамъ сто тысячъ таляривъ. Палкый та непомирковатый Вышневецкый почавъ змагатысь, крычаты, лаятысь, та сварытысь, але мусивъ вытягты гроши зъ кышени и оддати татарамъ. Татары пишлы въ Крымъ, набравшы вволю польского добра.

Хмельныцькый зъ велькою славою вернувся на Украину. Въ кожномъ мистечку, де винъ йшовъ, дзвоньмы въ дзвонь, люде выходылы йому на зустрічъ зъ хлибомъ, сильно та образами. Незабаромъ потимъ Хмельныцькый вѣйхавъ пышно въ Кыйвъ. Лежачы ныць передъ образами въ Кыйиви, Хмельныцькый залывався слѣзами: — „Радійте, браты!“ промовлявъ Хмельныцькый; — „руська сыла переважыла й перемогла польську. Теперь цилый съвить знатыме, що то за козаки!“ — „Та не буде краще, та не буде лучше, якъ у насъ на Вкраини; бо не мае жыда, бо не мае ляха, не буде измины“, высьпивувавъ тоди наридъ думы про Богдана по всихъ усюдахъ. И то бувъ справди липшый рикъ для Украины, рикъ вызволиння народа видъ паньщыны, видъ ляхивъ, видъ жыдивъ.

Зъ Кыйива Богданъ пойхавъ до дому, до Чыгырына и почавъ жыты дуже пышно. Винъ тоди мавъ стилько добра и грошей, скилько буває въ царивъ та короливъ. Чыгырынський полкъ и тры тысячи нанятыхъ татаръ завжды стоялы сторожею на варті коло його двору...

715103

Дозволено цензурою. Москва, 23 Января 1902 г.

361547

280834

Харьковъ. Типо-Литографія И. М. Варшавчика. Никол., 3.

1-5042



66. Бесѣды врача съ крестьянами о натуральной оспѣ. Доп. въ уч. 6-ки и нар. чит. 6-ки.
67. Бесѣда врача съ крестьянами о заразныхъ болѣзняхъ, 1) О заразныхъ болѣзняхъ, 2) О скарлатинѣ, 3) О брюшномъ тифѣ, 4) О натуральной оспѣ. Доп. въ уч. 6-ки и нар. чит. 6-ки.
68. Отважный путешественникъ Фритіофъ Нансенъ—доп. въ народ. чит. и 6-ки и для народ. чтеній.
69. Воздухъ и явленія, въ немъ происходящія.
70. Бесѣды о внутренности земли.
71. Бури и ихъ страна. | 72. Маленькій Стасъ
73. Генри Стэнли, его жизнь и путешествія.
74. Жизнь и путешествія Николая Михайловича Пржевальскаго.
75. О лугахъ и луговомъ хозяйствѣ.
76. Котуко. | 78. Добромъ все пересилишь.
77. Съ давнихъ часивъ. | 79. Другъ человѣчества Ѳ. П. Гаазъ.
80. Біографія и избранныя соч. Н. В. Гоголя. 81. Біографія и избранныя соч. Н. В. Гоголя (сокращенное изд.). 82. Біографія Н. В. Гоголя (полная). 83. Сорочинская ярмарка. 84. Ночь предъ Рождествомъ. 85. Вій. 86. Старосвѣтскіе помѣщики 87. Ссора Ивана Ивановича съ Иваномъ Никифоровичемъ. 88. Тарасъ Бульба. 89. Біографія Н. В. Гоголя (краткая) 90. Біографія избранныя стихотворенія В. А. Жуковскаго. 91. Избранныя сказки В. А. Жуковскаго. 92. Біографія В. А. Жуковскаго. 93. О глазныхъ болѣзняхъ. 94. Оповѣданія про Грыцька Квитку-Основьяненко. Брошюры съ № 80 по № 89 включительно доп. въ 6-ки низш. учил. и народн. читальни.

Лица, приобретающія изъ главнаго склада въ Харьковѣ, платятъ за сотню: №№ 63, 64 и 66 по 85 к., рознич. прод.—1 к.; №№ 15, 19, 21, 23, 26, 27 29, 34, 37, 38, 45, 46, 47, 55, 86, 57, 61, 62, 65 и 77 по 1 р. 5 к., розн. продажа—1½ к.; №№ 49, 49 (а), 53 и 54 по 1 р. 80 к., розн. прод. 2 к.; № 92 2 р. и 3 к. въ розницу, №№ 13, 14, 20, 22, 24, 25, 31, 32, 33, 35, 36, 39, 40, 42, 44, 50, 52, 58, 60, 67, 71 и 72, по 2 р. 10 к. розн. прод. по 3 к.; №№ 30 и 41 по 2 р. 75 к., розн. прод.—4 к.; № 48 и 70—3 р., розн. прод.—4 к., № 73 по 3 р. 50 к., розн. прод. по 4 к., № 43 и 68 по 4 р. розн. прод. по 5 к. № 59 и 91 по 5 р., въ возицу 6 к., № 51 и 69 по 6 р., № 90 по 7 р. и по 8 коп. въ розницу № 80 Большой сборникъ соч. Гоголя. Цѣна 35 р. сотня въ розн. прод. 40 к. экз.; № 81. Сокращенный сборникъ—10 р. сотня 12 к. въ розн. прод.; № 82 Біографія (полная)—3 р. сотня, въ розн. прод.—4 к.; № 83. Сороч. ярм.—2 р. сотня и 3 к. экз. № 84. Ночь передъ Рожд.—3 р. сотня и 4 к. экз. № 85. Вій 3 р. сотня и 4 к. экз., № 86. Стар. Пом. 2 р. сотня и 3 к. экз. № 87. Ссора 4 р. и 5 к., экз., № 88. Тарасъ Бульба 10 р. сотня и 12 к. экз., № 89. Краткій біогр. 1 р. сотня и 1½ экз.

Сверхъ того изъ склада можно выписывать: 1) Размова про сельское хозяйство, 2-е изд. цѣна 8 р. и 3½ коп. въ розницу, 2) Нянина Шевченна, Лесешина челядь—3 р. сотня и 3½ к. въ розницу; 3) про оспу, скарлатину цѣна 3 р. сотня, 4) Хамъ цѣна 3 р. сотня.

Оптовыми покупателями признаются такіе, которые выписываютъ не менѣе сотни книгъ въ совокупности хотя бы и разныхъ наименованій.

УКУПОРКА и ПЕРЕСЫЛКА НА СЧЕТЪ ПОКУПАТЕЛЯ.

Главный складъ изданій въ Харьковѣ: Ветеринарная, № 26, домъ О-ва Грамотности, Издательскій Комитетъ.